

Engels ve Marx: Tarihsel materyalizmden Komünist Manifesto ve Birinci Enternasyonal'e

Yazar: Adolfo Santos

Çeviri: Kaan Gündeş

İlk defa İşçilerin Uluslararası Birliği - Dördüncü Enternasyonal'in *Correspondencia Internacional* (Uluslararası Haberleşme) isimli dergisinin Kasım 2020 sayısında yayımlanmıştır.

Friedrich Engels'i Karl Marx ile ilişkilendirmeden, onun hakkında konuşmak mümkün değildir. Ancak bu durum, Marx için de geçerlidir. Engels ve Marx ya da Marx ve Engels 1844'te tanıştıklarında, bu ikili Marx'ın 1883'teki ölümüne dek kırk yıl boyunca birbirlerinden ayrılmaz olmakla kalmadılar, ama aynı zamanda aralarında sıkı bir çalışma işbirliği oluşturarak, toplumsal ve ekonomik ilişkiler üzerine şu ana kadar bilinen en müthiş eserleri de ortaya koydular. Bu öylesine bir ilişkilenmeydi ki, Marx'ın ölümünün ardından bile sürdü. Troçki'nin kaydettiği üzere:

“Engels kendi araştırmalarını bir kenara koydu ve uzun yıllarını Marx'ın hiyeroglif elyazmalarının şifresini kırmaya adadı. Marx'ın eserlerinin çevirilerini dikkatlice inceledi ve neredeyse bütün Avrupa dillerindeki Marx metinlerinde düzeltmeler yaptı; bunun titiz bir biçimde yapılması gerekiyordu.” [1]

Bu özellikle *Kapital*'in son iki cildi için geçerliydi.

1820'de Almanya'nın Barmen kentine dünyaya gelen Engels, daha sonra Marx'ın analizlerinin anahtarı olacak olan birtakım sonuçlara Marx'tan önce ulaştı. Bunlardan bir tanesi işçi sınıfının devrimci karakteriydi. Marx 1840 yılının başlarında Paris'te birkaç küçük sosyalist grupla iletişime geçmişti. Bu gruplar üzerinden Proudhon'a ulaştı.* O andan itibaren, en çok sömürülen o olduğu için, işçi sınıfının en devrimci toplumsal kesim olduğu fikrini şekillendirmeye başladı. Bundan bir süre önce ise, Marx'tan iki yaş genç olan Engels, farklı bir yoldan da olsa aynı sonuca ulaşmıştı.

Bir tekstil fabrikatörünün çocuğu olan Engels üniversite eğitimini tamamlama fırsatı yakalayamadı ve babasının baskısıyla aile şirketinin İngiltere şubesinde sorumluluklar üstlenmek durumunda kaldı. Marx gibi 1830'larda Hegelci olan Engels, ülkesinde hüküm süren ve artık geniş çapta sorgulanmaya başlanan mutlak monarşiye karşı oluşan muhalefete katıldı. Ancak onun İngiltere işçi sınıfı hareketiyle ve sosyalist fikirlerle tanışmasını sağlayan, babasının şirketinin hizmetinde İngiltere'ye yaptığı zorunlu ziyaretlerdi. Böylece Çartizm** ve onun yayınlarıyla işbirliği içine girdi, İngiliz ekonomi politiğinin temellerini öğrendi ve İngiliz ekonomistler Adam Smith ile David Ricardo'nun formüle ettiği "emek-değer" teorisiyle tanıştı. Bu somut tecrübelerin yardımıyla 1845'te *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu*'nu yazdı. Bu kitapta İngiltere işçi sınıfının korkunç yaşam şartlarını detaylı bir biçimde betimledi.

Tarihsel materyalizmin yolu: Hegel'den Ludwig Feuerbach'a

Engels ile Marx'ın ilk tanışmaları sırasında, Hegel'in yine bir başka takipçisi olan Ludwig Feuerbach, idealizmi eleştiren metinleriyle esip gürlüyordu. 1841'de, Prusya mutlak monarşisine karşı politik bir ayaklanmanın tam ortasında, Feuerbach *Hristiyanlığın Özü* kitabını yayımladı. Feuerbach bu kitapta Alman rejimini, özellikle Hegelciler gibi dinsel bir önyargıyla idealist bir pozisyondan savunanları sorguluyor ve böylece kendi öğretmeniyle yüzleşiyordu. Feuerbach bu

eleştiriyi temel alarak materyalizmin unsurlarını geliştirdi. Halihazırda kitaplarda ve gazetelerde birkaç metin*** yayımlamış olan genç Engels ile Marx, zamanın çalkantılı toplumsal süreçlerinin bir yansıması olarak bu yeni felsefî düşünceyi önemini anlayabildiler. Bu yeni felsefî düşünceyi tekrar etmediler ama eleştirel bir şekilde onu aştılar ve materyalizme dayanan yeni bir felsefî kavrayış geliştirdiler.

Marx ve Engels diyalektikle ilişkili olarak Hegel'in önemini daima teslim ettiler ancak bununla beraber, özellikle de Hegel'in kavramsallaştırmalarının idealist doğası nedeniyle, ona dönük eleştirel tavırlarını korudular. Aynı şekilde, Feuerbach'ın mirasına dair hissettikleri heyecana rağmen, ona da bütününü bağlı kalmadılar çünkü bu miras Hegel'in diyalektik yönünü içermeyen kısmî bir görüşün sonucuydu. Marx ve Engels'in dehası burada yatmaktadır: Birbiriyle çatışan iki düşünsel süreci alıp sentezlemişler ve insan düşüncesinde bir sıçrama yaratacak ve tarihsel materyalizme yolu açacak şekilde diyalektik ile materyalizmi birbirlerine entegre etmişlerdir. Bu yeni kavramsallaştırma, 1846'da tamamlanan *Alman İdeolojisi*'nde şekillenecekti. Bu eser öylesine müthiş bir adımdı ki, sosyalist düşünce bundan böyle "*Alman İdeolojisi*'nden öncesi" ve "*Alman İdeolojisi*'nden sonrası" şeklindeki kronolojiyle anlaşılacak zorunda kalıncaktı. Eser, o zamana kadarki sosyalist düşünceyle, yani temel olarak ütopyacı sosyalizmle ilişkisi içinde niteliksel bir sıçramaydı. Böylece Engels'in bilimsel sosyalizm olarak adlandırdığı akım doğmuş oldu.

Bundan bir süre önce, 1845'te, Engels ve Marx'ın ortaklaşa yazdıkları ilk metin olan *Kutsal Aile* yayımlandı. Mutlak monarşinin üzerinde durduğu zemini kaybettiği bir sırada bu eser, Prusya rejimine karşı sınırlı bir liberal politikayı savunan genç Hegelcilerin kavrayışlarına acımasızca saldırıyordu. Genç Hegelcilerin düşüncesi o sırada Almanya'da egemen olan düşünce şekliydi. *Kutsal Aile*'nin yazarları yeni Hegelci kavramlara dair eleştirilerini, Hegelci akımın büyük temsilcileriyle polemik halinde geliştirdi: O sırada önemli bir gazetenin editörlüğünü üstlenmiş olan Bruno, Edgar ve Egbert Bauer kardeşler. Bu eser yalnızca Marx ve Engels'in düşünsel birliğini göstermekle kalmadı, aynı zamanda toplumun gelişimine dair ve toplumsal dönüşümün uğruna verilen sosyal mücadelelerin karakterine dair yeni bir perspektif koydu ortaya.

Marx ile Engels'in devrimci eylemde birleşerek *Komünist Manifesto*'yu hazırlamaları ve Birinci Enternasyonal'i kurmaları

Kırk yıl süren bu kopmaz işbirliği, insanlık tarihinin işçi sınıfının hizmetindeki en müthiş politik, ekonomik ve sosyal kavrayışlarını ortaya koydu. Marx ve Engels organik olarak bir devrimci örgüte ancak 1847'de katılmış olsalar da (daha sonra ismi Komünistler Birliği olacak olan Adalet için Birlik'te örgütlenmişlerdi), senelerdir militanlık yapmakta ve işçi örgütleriyle iletişim geliştirmekteydiler. Marx ve Engels işçi sınıfının içinde, onların deneyimlerinden, taleplerinden ve mücadelelerinden alınan birikimle bir felsefî yapı geliştirmeye çalışmış düşünürlerdi.

İki entelektüel olmalarına aldırış etmeksizin, hayatlarını adadıkları sınıftan gelecek olan eleştirelere açık bıraktıkları bir politik ve sosyal çalışma yarattılar.

1847'nin sonunda, Marx ile Engels'in kurduğu Komünistler Birliği Londra'da toplandı. Ütopycacı sosyalizmi aşmaya başlamış olan ve yeni fikirlere sempati duyan çeşitli ülkelerden militanlar bu toplantıya katıldı. Birkaç gün süresince İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Fransızca dillerinde örgütün yeni yönelişini tartıştılar. Nihai olarak şu temel görevleri tanımlamayı başardılar: "Burjuvazinin yenilgiye uğratılması, proletaryanın iktidara taşınması, sınıf uzlaşmazlıklarına dayalı eski burjuva toplumunun ilga edilmesi ve sınıflar ile özel mülkiyetin olmadığı yeni bir toplumun inşa edilmesi." [2] Bu ilkeler temelinde, 29 yaşındaki Marx ve 27 yaşındaki Engels, bahsi edilen görevlerin gerçekleştirilmesine dahil olmak isteyen herkese bu programı tanıttıkları bir dokümanın yazılmasıyla görevlendirildi.

1847'nin son günleri ile 1848'in ilk günleri arasında, bu iki Alman önder bu entelektüel ve militan görevi üstlendi. Engels zaten 1847 Haziran'ından beri Birlik'in toplantısında sunmak için birtakım notlar çıkartıyordu ama hiç şüphe yok ki Londra'daki ateşli tartışma, ona önerilerini geliştirmesi konusunda ilham oldu.

O sırada Brüksel’de yaşamakta olan Marx’a yazdığı bir mektupta, ismine Kateşizm dediği taslağının üzerinde yeniden düşünceğini söyledi ve bu metnin başlığını da *Komünist Manifesto* şeklinde yeniden adlandırmayı önerdi. Lev Troçki daha sonra, *Manifesto*’yu şöyle tarif edecekti: “Dünya literatürünün bütün eserleri arasındaki en iyisi.” Engels tarafından “vaftiz edilen” kitap, tarihsel materyalizmin başlangıç aşamasındaki temellerini attı. *Manifesto*’nun şu cümleyle açıldığını hatırlayalım: “Toplumların tarihi, sınıf mücadelesinin tarihinden başka bir şey değildir.”

Bu iki deha arasındaki işbirliği sarsılmadan devam etti. *Manifesto*’nun yazımının ardından birlikte üretmeye ve mücadele etmeye devam ettiler. Ortaklaştıkları nokta, entelektüel olarak ve pratik açıdan geliştirdikleri devrimci eylemin kendisiydi. Hayatlarının her anı bir adım ileriye atmak anlamını taşıdı çünkü bir önceki adımları onlara, devrime hizmet edecek yeni bir aşamanın fethedilmesine olanak tanıyordu. Birlikte muhteşem eserler ürettiler ve büyük militanlar olarak Komünistler Birliği ve Birinci Enternasyonal örneklerinde olduğu üzere, devrimci örgütün ilk adımlarını birlikte bina ettiler. Kendi zamanlarının bütün büyük sınıf mücadeleleri olaylarına katıldılar.

Marx ve Engels, bugüne dek benzeri görülmemiş ve başarısı tekrarlanamaz bir takımdı. Yüksek ihtimalle her ikisi de, birbirlerinden ayrı bir biçimde bugün sahip oldukları tarihsel konuma gelemezlerdi. Hem birbirlerini düşünsel olarak mükemmel bir şekilde tamamladıkları için, hem de birbirlerine hissettikleri bireysel, insanî ve neredeyse ailesel yakınlığın, yüzleşmek zorunda kaldıkları kişisel zorluklarda bile kendilerine birbirlerini destekleme şansı sunduğu için. Engels’i Marx olmadan düşünmek mümkün değil ama aynı şekilde Marx’ı da Engels olmadan düşünmek olanaklı değildir.

Dipnotlar:

* **Proudhon, Pierre Joseph:** Anarşizmin ilk teorisyenlerinden. Daha sonra Fransa parlamentosunda milletvekili. Fransa’daki sürgünü sırasında Marx’la ilişki kurdu. Bu ilişki Marx kendisiyle polemige girişince sonlandı. Marx *Felsefenin Sefaleti* (1847) kitabıyla, Proudhon’un *Sefaletin Felsefesi* kitabına cevap vermişti.

**** Çartizm:** 1830'da başlayıp 1948'e dek süren İngiliz işçi sınıfı hareketi. Temel olarak, Genel İşçi Konfederasyonu'nda temsil edilen işçi sınıfının siyasete dahil olması için mücadele etti.

******* 1844'te Marx *Ekonomi Politik Elyazmaları*'ni kaleme aldı. Bunlar ancak 1932'de basılabildi. Bu metinlerde Marx, David Ricardo ile Adam Smith'in kavramlarını ve idealist duruşu nedeniyle Hegelci diyalektiği eleştiriyordu ve materyalist diyalektiğe doğru yaklaşıyordu. Engels ise *Ekonomi Politik'in Eleştirisinin Unsurları* başlıklı bir metin kaleme almıştı. Marx bu metne bayılmıştı ve yüksek ihtimalle ikili arasındaki tarihsel ilişkinin kalıcılığını bu eser sağladı.

[1] Lev Troçki, *Friedrich Engels*, El Socialista Centroamericano N ° 225, Ağustos 2016, syf. 12.

[2] Komünist Birlik Tüzüğü, Birinci Kongre, Aralık 1847.